

drámai monológként olvashatók egyre nagyobb tudományos érdeklődésre tarthatnak számot, hiszen bennük ugyanaz a megdöbbentő tehetség nyilvánul meg, mint – Arany János szép szavával – a „*Bánk bán zordonságai*”-ban vagy Vörösmarty Mihály fiatalkori nyelvteremtő erejében (az *Idő* olvastán szinte lehetetlen nem gondolnunk a *Csongor és Tünde* Éjmonológjára); hogy az *Ilka*-bírálatból valóban tételes dramaturgia fejthető ki; hogy a játékszíni tanulmány korai értekező

prózánk egyik legértékesebb darabja, azon túl is, hogy kor- és kórképet ad. S van-e az élethelyzetet felmérő öniróniának csúfodásosabb, egyszersmind keserűbb mondata, mint amivel 1829-ben a vacsi vadásznapló zárul: „...tisztelettel jelentetik, hogy a szerencsétlen Tarisznyájú Notarius a Társaságnak minden Kincseivel elszökött, és többé nintsen, hagyván maga után egy megszorodott, és több siránkozó – Semmit.”

Kerényi Ferenc

MONOSTORI IMRE: RÉG MÚLT? UTAK ÉS ÚTKERESÉSEK

Budapest, Kortárs Kiadó, 1998, 278 l.

Monostori Imre tanulmánykötete összeállításához meglehetősen nagyvonalúan fogott, markánsan érvényesül benne ugyanis néhány, a tanulmánykötetek tartalmi rendjétől eltérő szempont. Ugyanakkor egy kutatói szakasz összegzéseként, illetve az eredmények megőrzése és könnyebb hozzáférhetősége szempontjából létrejött indokolt, megjelenése nem hiábavaló.

A közzétett szövegek túlnyomó többsége recenzió. Huszonhárom, a *Hitel*, az *Árgus*, a *Magyar Szemle*, a *Tiszatáj*, a *Kortárs*, az *Új Forrás*, az *Életünk*, a *Magyar Napló*, a *Forrás és a Kritika* hasábjain 1996 és 1998 között megjelent könyvismertetést és recenziót találhatunk új közlésben a kötetben. Ezen túl szerepel tizenkét tanulmány, ugyancsak a *Tiszatáj*, a *Forrás*, az *Új Dunatáj*, az *Új Forrás*, az *Irodalomtörténet*, a *Hitel*, a *Jelenkor* és a *Kortárs* 1995 és 1997 közötti periódusából. Mindebből kiderül, hogy a szövegek gazdagsága igen tartalmas gyűjteményt eredményezett, viszont az is, hogy a recenzens

feladata a szűkítés, hiszen kevésbé gyümölcsöző egymás recenzióiról recenziókat írni: ez a sor a végtelenségig folytatható lenne, de az irodalomtudománynak talán van ennél hasznosabb feladata is.

„[M]agyarság és európai kultúra sohasem lehetnek a szemünkben ellentétesek” – szól a Babits-mottó második fele, és valóban: ez a gondolat vezeti végig figyelmünket az egymást követő fejezetek láncolatán. A mottó mint strukturáló elem meghatározó a későbbiekben is: mind az öt fejezetet mottó és alcím vezeti be. Ez növeli a tartalomjegyzék tájékoztató erejét és talán jobban kiemeli a kezdő Babits-idézet jelentőségét, viszont még ez az eszköz sem teszi harmonikusan strukturálttá a tanulmánykötetet. Míg a Németh Lászlóról szóló tanulmányok és a róla szóló kötetek recenziói terjedelmes egységet képeznek a kötet első nyolcvan lapján, addig a második és negyedik fejezet, a Kerényi Károly magyarországi recepcióját feldolgozó, eléggé nem megbecsülhető jelentőségű munka, valamint a Csoóri Sándor tanul-

mánykötetét feldolgozó írások a kötet nagyfejezeteit tekintve igen szerény terjedelműek, és a két recenzió-fejezet is eléggé megtöretik a szövegek műfaji sajátosságaiából következően. Valószínűleg a tanulmányok és a recenziók eredeti megjelenési helyének formátumából adódik, hogy bár az utalások az adott helyeken a szövegbe illesztett zárójeles adatok alapján pontosan visszakereshetők, így a további kutatásoknak precíz támpontot nyújtanak, az olvasó hiányolhatja a szövegek vagy a kötet végén közölt lábjegyzeteket, esetleg irodalomjegyzéket vagy mutatókat.

Figyelemre méltó momentum, hogy az itt olvasható tanulmányok közül három immár teljes szövegközlésben szerepel: első megjelenésük rövidített formában történt. A Németh László életműve iránt érdeklődőknek így érdemes alaposan áttanulmányozniuk *A Husz-dráma keletkeztörténete és személyes üzenete* című, az Új Forrásban eddig csak rövidítve megjelent tanulmányt, illetve a harmadik útról *Bíró Zoltán kandidátusi értekezésének ürügyén az eredetileg a Kortársban 1997-ben napvilágot látott esszé teljes terjedelmű változatát*.

Monostori tanulmánya meggyőző érvekkel gazdagítja a dráma keletkeztörténetének kutatását. A dráma születésének egy, filológusok számára igen lényeges, más irodalomértők számára viszont talán mellékesnek tűnő mozzanatáról van itt szó: vajon 1946-ban vagy csak egy évvel később fog hozzá Németh a dráma megírásához? Vekerdi László 1970-es monográfiájában nem pontosítja az évszámot, és talán valóban nem is erre kell a probléma felvetésénél figyelmünket összpontosítanunk. Sándor Iván 1981-es kötetének ide kapcsolódó gondolatmenete is lényegében

rokon elődjeivel, leginkább Grezsa Ferencével. Részben tehát velük is megegyező módon, az életműről és az alkotóról formált képünk aspektusából jóval érzéketesebb megfogalmazni kérdésünket – az előbbit Grezsa Ferenc, az utóbbit az ő gondolatait részben továbbvezető, és ennek során éppen vele polemizáló Monostori nyomán. Grezsa ugyanis az *Eklézsiamegkövetés* és a Husz-dráma keletkezésének egybeesését hangsúlyozza: „A helyzet rokon, de a reá adott válasz ellentétes.” Monostori azonban nem a kétféle magatartás közötti örlődés leképeződésének tartja a két főhős alakját, hanem felveti nemcsak a megírás későbbi datálásának lehetőségét – a levelezés és a korabeli sajtóközlemények adataira támaszkodva –, hanem az időbeli eltérésből adódóan egy más „lélektani pillanat” termésének tekinti a Huszt, tehát nemcsak a választ, hanem a drámai konfliktus szerzői intenciójának a megfogalmazását is különféleképpen tartja. Egy életrajzi kronológia felől valóban igen jelentős, hogy Németh László vajon valóban csak 1947 tavaszán kezdi-e írni a *Husz Jánost*. Lényeges még az épp Németh László személye körüli jobb-bal – az egyik irányban sokszor egyenesen szélsőként emlegetett – irányok higgadt és az életrajz korrekt feldolgozására támaszkodó elemzése szempontjából is. A művek felől nézve viszont a 46/47 dilemma – tekintve azt a tényt is, hogy a dráma egyébként is felvonásról felvonásra, viszonylag hosszú-nyúl keletkezési idő alatt született – nem döntő érvényű. Az elvűség, emberiség, örűlttség, iszonyat és humánus dilemmája sokkal élőbb és uralkodóbb. Az olvasaton ebben az esetben nem változtat a keletkeztörténet pontosabb ismerete, sem a biográfiai tényezők megváltozott ar-

culata. Ebből az aspektusból ezek mind eltörpülnek, a kérdés ugyanis mindkét esetben jóval mélyebb: a helyzetállás, távolabban pedig az ember önazonosságának problémája. A két tavasz között Németh László személyes drámájában van különbség: nem alkotásaiban, hanem – már amennyire ez elválasztható – személyes feladatvállalásában, ami aktív nemzetformáló, folyóirat-indító, országjáró karakterét ismerve egyáltalán nem elhanyagolható. Találó lenne így a tanulmány címét a következő módon átírni: *A Husz-dráma keletkezéstörténetének személyes üzenete*. Bár a szerző–mű reláció – nyolc érv vagy még több nyomán is – követendő kutatói perspektíva, az adott helyen észlelt apróbb hangsúlyeltolódás a tanulmány fenti olvasatával finoman visszabilenthető.

A kötet végén található interjúban olvashatjuk: „a kulturális minisztérium [...] jóvoltából Budapestre kerültem kétéves, bentlakásos, úgynevezett vezetőképző iskolába. [...] Ez a két év tett igazán kutatóvá. Méghozzá amolyan nyomozókutya-szerű figurává [...]. Legjobb [...], ha mindenek magad nézel utána: az eredeti szöveg tanulmányozásával. Így aztán inkább a filológiai, mint az elméleti megközelítések vonzódtak, s így alakult ki a recepciótörténeti érdeklődésem is.” Bár a recepciótörténet-írásnak Jausstól Paul de Manig terjedő skálán igen kiterjedt szakirodalma létezik, megfontolandó, mennyire építhető erre az a recepciótörténeti elemzés, amely nem egy szépírói munkához fűződő interpretációs lépéseket tár fel, hanem egy ókortörténész esszéit és tanulmányait helyezi középpontba. Úgy vélem, hogy a következő fogalmak: „keretfeltételek”, „diszkurzív komponensek”, „újabb jelentéspotenciálok megkonstruálása” rele-

vánsan alkalmazhatók a Kerényi-recepciótörténet kutatása során is. Így felmerül, hogy a Monostori-tanulmányon számon kérhető-e az irodalomelméleti megalapozatlanság – vagy legalábbis üdvözlésre méltó és e témában hiányt pótló lenne a további kutatások ilyen irányultsága. Az viszont tagadhatatlan, hogy ennek a befogadás-történeti érdeklődésnek köszönhető, hogy a magyarországi Kerényi-kutatás olyan alapművel gazdagodott, mint a Kerényi Károly 1935 és 1996 közötti magyarországi recepcióját feldolgozó Monostori-tanulmány és az ehhez kapcsolódó bibliográfiai jegyzék. Szilágyi János György 1973-as tanulmánya *Kerényi Károly emlékezete* címmel jelent meg, ezt követte Lackó Miklós írása: *Kerényi Károly és a magyar szellemi élet, amely a Szerep és mű* című, 1981-es kötetben hozzáférhető, folytatta a sort Lisztóczy László a *Literatúrában* 1984-ben („*A mythoszok határán*.” *Kerényi Károly és Gulyás Pál*), majd 1986-ban Hölvényi György *Németh László és Kerényi Károly* című tanulmánya az Új Forrásban. Jelentős feldolgozás még Lackó Miklós *Sziget és külvilág* című értekezése, amely 1987-ben jelent meg az *Antik Tanulmányokban*, és – bár a Jelenkor 1997-ben már közölte – a fenti Monostori-tanulmány, a Kerényi-életmű kutatásának legutóbbi állomása.

A recepciótörténeti bibliográfia mellett létezik a szerző 1927 és 1975 közötti teljes bibliográfiája is. Tartalmazza a szerző halála utáni két év posztumusz kiadványait is, ezek közül legjelentősebb Kerényi összes munkáinak német nyelvű sorozata, melynek 1975 után további kötetei jelentek meg, és két tervezett kötete máig megjelenés előtt áll. Erre a bibliográfiára Monostori is hivatkozik, Kerényi Károly

özvegye, Kerényi Magda készítette 1976-ban. Első megjelenése szerint angolul hozzáférhető, és Kerényi Dionüszosz-könyvének függelékében található, valamint az 1977-es luganói Kerényi Tanulmányi Napok anyagából összeállított zürichi kötetben is szerepel (ÁRKAY László, DÉNES Tibor stb., *Kerényi Károly és a humanizmus*, Zürich, 1978). A Kerényi-könyvtár feldolgozása a pécsi egyetemen folyik, a könyvvállományról készített részletes összefrás (a könyvekbe írt bejegyzések valamint ajánlások feltüntetésével) Bélyácz Katalin munkája. Előreláthatóan a közeljövőben sikerül publikálni a Kerényi-hagyaték feldolgozásának első állomásként a hagyaték közel egynegyed részének (kéziratok, naplójegyzetek, újságcikkek, különlenyomatok) bibliográfiai jegyzékét. A kutatás legfrissebb fejleménye, hogy elkészült a hagyatékban őrzött Kerényi-levelezés résztvevőinek listája, egyelőre munkapéldányként használható.

A fenti négy jegyzéknek alapvető jelentősége van a Kerényi-életmű feldolgozásának folyamatában. Kerényi munkái egy rendkívül sokoldalú kutatót tárnak elének, és pusztán az ismert hazai szövegkiadásokra támaszkodni felettébb elégtelen lenne az életmű felvázolásában. Ezért első és elengedhetetlen az ezt megelőző alapos filológiai munka, aminek példaértékű

megvalósulása Monostori Imre bibliográfiaja.

A Kerényi-recepcióról írt alapos értekezés három helyen tartalmaz bővebb gondolatsort, mint azt a Jelenkor 1997-es évfolyamában megismerhették az olvasók. Az új kiadásban szerepel Fejtő Ferenc 1935-ös, Szocializmus-beli cikkének néhány ide vonatkozó részlete, később pedig Keszi Imre *A sziget ostroma* című tanulmánykötetének részletes értékelése illetve Kerényi-vonatkozásának az elemzése, a második fejezet végén pedig Trencsényi-Waldapfel Imre egy 1969-es gondolatát idézi fel a tanulmányíró a teljes szöveggel közlésben.

Visszatekintve a tanulmánykötet egészére, legmarkánsabb talán a 20. századi magyar irodalom történetének vizsgálata során a szűkebben feldolgozandó témák kiválasztásának mozzanata, amelyre a nemzeti kulturális értékeken keresztül az egyetemesség gondolatát megőrző és tanító szempont a legjellemzőbb. Legfőként ez fogja össze az egyes írásokat, így valóban hangsúlyos a Babits-móttó: „Ha irodalmunk nagy szellemeinek igazi hagyományait követni akarjuk, magyarság és európai kultúra sohasem lehetnek a szemünkben ellentétesek.”

Bircsák Anikó